

# Kuba před zásadní ekonomickou reformou a hledání jejího politického spojení.

Vladimír Benáček<sup>1</sup>

Případ patnáctileté transformace kubánské ekonomiky je řadou paradoxů unikátního společenského experimentu, který v sobě snoubí tradici kolektivismu a nucených prací (post-středověkých encomiendas) s agresivní kapitalistickou globalizací. O to větší je záhada, jak se Fidelu Castrovi podařilo odolat tlaku vlád deseti amerických prezidentů, ustát v naprosté izolaci sérii hospodářských katastrof po roce 1989 (Hernández-Catá, 2001) a ukazovat ještě světu, že jeho následnictví může být stejně hladké, jako tomu bylo v Severní Koreji.

Relativní kubánská prosperita, která těžila z obchodu s RVHP a z dotací 5 miliard dolarů ročně od Sovětského svazu, se v roce 1990 zhroutila a HDP poklesl oficiálně o 36%, zatímco neoficiální odhady mluví až o možném 50% poklesu (Mora, 2002). To se projevilo v obdobném poklesu kalorického obsahu výživy (Vogeler, 2004) v letech 1991-93. V roce 1991 Castro vyhlásil transformaci zvanou „zvláštní období“ (BCC, 2004), která v podstatě trvá dodnes, ačkoli na konci roku 2004 vláda naznačovala její odvolání.

## Stav současné ekonomické transformace

Dřívější výlučně státní řízení se sice decentralizovalo, ale o efektivním využívání tržních mechanismů řízení (cen, zisku a mezd podle výkonu) lze stěží mluvit. V zemědělství se sice 75% státních podniků transformovalo do družstev a využívá se více individuálních nájmu půdy, v plné v moci státu (zejména stranickým orgánům) však zůstává rozhodování o osevních plochách a cenách, půdu nelze opustit, přístup na obecní trhy s neregulovanými (volně pěstovanými) plodinami je úzce vymezen byrokracií a počet licencí k soukromému (nanejvýš rodinnému) podnikání nedosahuje ani 200 tisíc. Tím se jeho národohospodářská role neodlišuje od role soukromého sektoru v Československu před r. 1989 (1,6% HDP). Jak průmyslu, tak službám, v nichž v každém pracuje zhruba třetina zaměstnaného obyvatelstva, chybí stimuly pro rozvoj iniciativy a kvality. V posledních letech stát dokonce odebírá licence na soukromé podnikání a pronásleduje nezávislé podnikatelské iniciativy.

Ekonomické reformy „zvláštního období“ se tak podobají mnohem více metodám sovětského válečného komunismu, než pokusům „gulášového socialismu“ ve Střední Evropě v 70. a 80. letech. Co ekonomice nejvíce chybí jsou příležitosti k iniciativě a podnikání. Obchody a trhy v domácí měně zejí prázdnotou. Kubánská ekonomika stěží po 15-letém zápase vyřešila zásobování základními potravinami. Na zásobování ostatními produkty nestačí. Vše je zařízeno na to, aby stát získal více než 80% HDP<sup>1</sup> a financoval z toho v první řadě armádu, policii a přiděly potravin, v druhé řadě veřejnou správu, školy, sport a kulturu. Až v případě přebytku se financují nové investice, doprava a byty. Ty jsou však v dlouhodobém útlumu. Regulace společnosti jde napříč státní a stranickou hierarchií, podnikovým řízením a občanským sektorem, kde každá ulice má svůj CDR – Výbor na obranu revoluce.

---

<sup>1</sup> CESES, Karlova Univerzita, FSV, Praha

Kontakt: benacekv@fsv.cuni.cz, <http://ceses.cuni.cz/benacek/>

Část tohoto příspěvku byla publikována v Hospodářských novinách, 18.5.2005, s. 11.

Priorita nevýrobních státních služeb se nejvíce projevuje v depresivní úrovni mezd. Vzhledem k tomu, že nominální rovnovážný kurs pesa a koruny k dolaru se na konci roku 2004 příliš nelišily (26 pesos, respektive 24 Kč za dolar), můžeme ve statistikách interpretovat pesa a koruny jako přibližný ekvivalent. Maloobchodní cenová hladina na Kubě je nyní v průměru nominálně obdobná, jako tomu bylo u nás počátkem 80. let. Průměrná měsíční mzda však nedosahuje ještě 300 pesos, přičemž zemědělci vydělají 90-170 pesos (podle kvality sklizně nuceně odprodané státu), lékaři 400 pesos a policie až 600 pesos. Z průměrného měsíčního platu si lze koupit téměř 30 kg základních potravin, například rýže nebo chleba. Navíc přidělový systém nabízí každému občanovi zhruba 8 kg potravin měsíčně k odkupu za symbolickou cenu, což představuje dodatečný příjem kolem 100 pesos na osobu.

Celková průměrná měsíční mzda 15 dolarů na pracovníka je nicméně jednou z nejnižších na světě. Zvyšují ji však o více než polovinu legalizované transfery od emigrantů a charity (\$ 600 až 800 milionů ročně). Pokud jsou v dolarových bankovkách, jsou zdaněny 10%. Oficiálně vykázaných 2900 dolarů na hlavu v paritě kupní síly<sup>2</sup> (CIA, 2005), docílených v r. 2004 po přepočtu téměř 7-krát nižší cenové hladiny, než je v USA, vysoce nadsazuje životní úroveň obyvatel, protože tu snižují vysoké výdaje na ochranu a provoz státu. Přestože Kubánci už hladem netrpí, výdaje na zařízení domácnosti, cestování nebo ošacení jsou pro lidi bez dolarových injekcí nedosažitelné<sup>3</sup>. Lidé proto touží po změně. Chtějí to, co už 15 let neznají - lepší stravu, výběr v obchodě a větší svobodu v práci. Bohužel, právě to je činí vydíratelnými, jak se o tom vyjádřil snad nejznámější kubánský disident Raúl Rivero, 2005. Lidé jsou za takové ústupky ochotni se vzdát demokracie – nechat se uplatit penězi. Komunistický režim má už nyní k penězům dost blízko.

Ekonomická záchrana se po kolapsu RVHP hledala v první řadě ve vývozu cukru. Obnova selhala i přes nasazení armády. S exportem téměř 4 milionů tun cukru a cenou 150 eur za tunu v r. 2003 byla Kuba stále významným světovým producentem (Oxfam, 2004). Nicméně na trzích byla dlouhodobě vytlačována mnohem efektivnější výrobou v Brazílii (11 milionů tun). Světové ceny cukru stěží pokrývají náklady u většiny producentů, protože jsou určovány zemědělskou politikou EU<sup>4</sup>. Proto se cukrovarnické kapacity v poslední době na Kubě omezují (v roce 2004 produkce poklesla na 2,5 milionu tun), hlavním exportním artiklem je nikl, podporuje se vývoz tabáku a sází se na průzkum ropných nalezišť. Nicméně zdaleka největším zdrojem deviz je turistika.

## **Pozice armády a nomenklatury**

Nicméně Kuba je světovou velmocí ve sportu, má jedno z nejlepších školství v rozvojovém světě a kvalitní kulturu. Bohužel kdysi vyspělé zdravotnictví trpí nedostatkem základních přístrojů a léků. Armáda, jejíž stavy se musely snížit ze 181 tisíc na 105 tisíc (Klepek, 2000), je považována za nejfunkčnější organizaci ve státě, následovaná policií a stranickým aparátem. Sílu kubánské armády posiluje i to, že branné službě podléhají i ženy. CIA, 2005, odhaduje, že by Kuba mohla postavit do zbraně až 1,9 milionů mužů a stejný počet žen. Kubánská policie je privilegovanou vrstvou společnosti, která se těší jak platovým výsadám, tak její vybavení je na úrovni mnohem vyspělejších zemí. Obě složky představují bariéru, která brání prosazení radikálně vedených změn.

Není proto překvapivé, že vůdcem kubánské exekutivy je v současnosti Raúl Castro, ministr ozbrojených služeb (tj. armády a policie) a o pět let mladší bratr Fidela Castra. Raúl Castro stojí za většinou reforem po roce 1990 a praktikuje politiku integrace ozbrojených složek do ekonomiky, tzv. „raúlismo“ (Mora, 2000). Armáda tak kontroluje velkou část zemědělství, stavebnictví, průmyslu, výzkumu a kapacit cestovního ruchu. To poslední je zásadního významu. Armáda například vlastní (mimo jiné) největší organizaci cestovního ruchu a hotelů, což jí dává zdroj deviz. Nezávisí pak tolik na financování ze státního rozpočtu

(oficiálně zhruba 2-3% HDP) a kontroluje většinu životaschopné ekonomiky (Mora, 2002). Následnictví po Fidelu Castrovi je plně pod její kontrolou.

### **Tři strategické pilíře budoucího vývoje společnosti**

První ze tří zásadních změn v kubánské ekonomické reformě bylo otevření země turistice. V roce 2004 navštívilo zemi 2,6 milionu turistů, což přineslo 3 miliardy dolarů. To po zahrnutí soukromých transferů představovalo nejméně dvě třetiny HDP v komerčním kursu dolaru<sup>5</sup>. Vznikla tak schizofrenní dualita ekonomická i sociální. Na jedné straně jsou výtěžky revoluce, které skýtají prostřednictvím své ekonomiky jen minimum blahobytu, na druhé straně jsou zde ideologičtí nepřátelé, kteří jako jediní nabízejí rozvoj a bohatství.

Přestože většina turistů se pohybuje výlučně v potěmkinovských turistických ghettech, aniž získá jakékoli ponětí o existenci ne-dolarových obchodů, či o životě obyčejných obyvatel, kterým je sem přístup zakázán, mnozí využívají práva pohybovat se volně po zemi. To umožňuje, že si každý Kubánc uvědomuje existenci druhého světa s jeho až 150-krát vyššími příjmy. Víra ve všude přítomnou komunistickou ideologii je tak značně nahlodána a lidé touží po změně. Paradoxně nejlepší pozici v případě „sametové“ změny by měla elita armády a část státní byrokracie angažovaná v mezinárodně konkurenceschopných oborech.

Druhou významnou reformou je zavedení dolaru jako paralelní měny, nahrazené od listopadu 2004 tzv. konvertibilním pesem, identickým s dolarem. To se stalo jediným skutečným hospodářským stimulem v zemi, i když téměř všechny iniciativy s tím spojené hraničí na jedné straně s ilegální aktivitou a na druhé straně s ingerencemi státu. Paralelně s deformovanými cenami v „domácí“ měně se objevily dolarové ceny srovnatelné se světem, což by mohlo sloužit jako zdravý základ pro reformu chování firem.

Třetí politikou je povolení vstupu zahraničního kapitálu formou dočasného (maximálně 10-letého) smíšeného podnikání s 51% kubánskou majoritou. Přestože se může někdy zdát tento podíl fiktivní, protože není oceňován v domácích cenách, záleží na vyjednávání investora kolik pozemků, pracovníků a stavebního materiálu Kuba do společného podniku vloží. Přestože zahraniční kapitál nemá právo vlastnit nemovitosti, jedná se o lukrativní investice, zejména v oblasti cestovního ruchu. Nejúspěšnějšími investory mezi více než tisíci společnými podniky vzniklými za období 1993-2004 a úhrnným příspěvkem 9 miliard dolarů do roku 2004 bylo Španělsko, následované Kanadou, Itálií a Francií. V poslední době se však tlačí do popředí Čína. V oblasti těžby niklu a nalezišť ropy hodlá investovat téměř miliardu dolarů. Poskytla Kubě také půjčku ve výši \$ 400 milionů. Na cestě jsou další investice.

Výhody jsou všestranné:

- zahraniční kapitál získává přístup do ekonomického a politického zázemí, přičemž konkurence USA je vyloučena jejich politikou blokády;
- vláda má prostředky na přežití a na udržování armády a policie, což by bylo jinak nedosažitelné z vývozu cukru, rumu, tabáku, niklu a kávy;
- nomenklaturní kádry mají přístup k obohacení;
- mnohý řadový občan má možnost přilepšit si ke svému hubenému platu.

To má ale i svou negativní stránku: původně vysoce rovnostářská společnost se dostává do obdobných nerovností mezi třídami, jaké byly příčinou revoluce v roce 1958, což zvyšuje nestabilitu společnosti. Dle F. Castra, (viz *Granma* 14.8. 1996) rozdíly mezi oficiálními a neoficiálními příjmy jsou u některých lidí víc než 100-násobné. Reformy z minulých let se od začátku tohoto roku začaly omezovat, čím se kubánské mírné reformy vrací zpět k pravověrnému socialismu. Hospodaření podniků podléhá od února 2005 týdennímu schvalování svých výdajů a transfery v cizích měnách vyžadují souhlas centrální banky. To ještě více omezí už beztak klesající počet firem se zahraniční účastí (343 v r. 2003).

Přes pomalost a povrchnost reforem je však postavení nomenklaturních elit natolik angažované v duálním systému, že je zralé na podporu výraznějšího skoku dopředu, přinejmenším na úroveň perestrojky, aniž by to kontinuitu Castrova režimu nějak narušilo. Další reformy čeká následující:

- zrušení tří-úrovňového systému cen (lístkový systém, národní měna a dolarová měna) odstraněním přidělového systému a jeho nahrazením standardní sociální sítí;
- zvýšení samostatnosti podniků v oblasti rozhodování o zaměstnanosti, výrobcích a použití zisků;
- rozšíření soukromého sektor z nynějšího minima (sebezaměstnání pod přísnou regulací) o mikropodniky s několika zaměstnanci;
- uvolnění regulace mezd v soukromém a družstevním sektoru;
- umožnění vlastnictví a prodeje půdy a nemovitostí tuzemským i zahraničním subjektům, což je vlastně průběžným kamenem každé reformy.

To by byl výrazný krok k čínské cestě, jejíž horlivým představitelem je Raúl Castro, zatímco Fidel Castro k této cestě dlouho mlčel (Lawrence, 2005). Nicméně v únoru 2005 překvapivě prohlásil na mezinárodní ekonomické konferenci, že „novým motorem kubánské ekonomiky je Čína“ (Eaton, 2005). Kubánská komunistická vláda by tak mohla zůstat po dlouhá léta v bezpečí a pokračovat dle zásad Orwellovy Farmy zvířat – pokud by zde ale nebyla zcela opačná a neústupná politika USA. To je zásadní rozpor ve světové politice vůči Kubě. Dosud nejvíc viditelná zde byla politika „dialogu“ ze strany EU, zatím nepřiliš produktivní a pošramocená nedávnou kolizí s politikou k disidentům. Ze zálohy vystupuje stále více Čína, pro níž by zisk spojení s Kubou byl podobným geopolitickým vítězstvím jako pro SSSR v roce 1959. Vztah ke Kubě jí usnadní získat ústupky USA při vyjednávání o budoucnosti Tchajwanu. Nad nimi ční dosud rovněž málo úspěšná<sup>6</sup>, nicméně zásadní politika blokády ze strany USA. Kuba se po rozpadu SSSR dostala do velmocenského vakua, v němž až dosud neudělala žádný zásadní krok. Je zřejmé, že jednou se do nějaké sféry vlivu musí dostat a Kuba by si ráda ponechala volbu ovlivnit tento krok sama.

### **Konflikty v geopolitické orientaci strategického spojení**

Nejdůležitější signál pro budoucnost přišel v r. 2001, kdy USA zamítly nabídku Kuby o odškodnění amerických vlastníků, jejichž majetek byl privatizován po Castrově revoluci. Potenciálně se restituce mohou týkat většiny průmyslu cukru, 1,2 milionu hektarů půdy a zbývajících kapacit průmyslu a služeb, což celkově představovalo dvě třetiny HDP v r. 1958. Navíc je zde majetek zkonfiskovaný 2,4 milionům emigrantů sídlících převážně na Floridě (Grenier a Perez, 2003, s. 12). Zatím jsou v USA zaregistrovány restituční nároky 5000 amerických občanů a 898 společností. Odhad potenciálních nároků, včetně kubánských emigrantů, jde od \$ 6 miliard do 100 miliard. Kuba si ale nárokuje na USA \$ 60 miliard jako kompenzaci za škody způsobené embargem (Eaton, 2005).

Hrozba restitucí ze strany USA blokuje většinu smysluplných investičních projektů, pokud za investicemi nebude stát síla, která by odolala americkému tlaku. Tou může být v první řadě koordinovaná pozice kapitálu EU. Zatím na to má, protože kontroluje 80% zahraničních investic na Kubě a 45% jejího zahraničního obchodu. Nástup střeoevropské cesty transformace po odchodu bratří Castrů, na níž je civilní část kubánské společnosti připravena, tak nebude možný, pokud EU nebude garantovat majetkovou stabilitu. Střeoevropská cesta transformace je založena na odvržení komunistické stranické moci a převedení alespoň části nomenklatury do podnikatelských a administrativních struktur při využití jejich sociálního, informačního a finančního kapitálu v privatizaci. Pokud by však bylo portfolio privatizovaných aktiv poloprázdné, nebo nejisté z důvodu restitucí, a navíc pokud by nové mocenské struktury byly blokovány politikou USA, pak jedinou možnou

cestou bude pomalá čínská cesta a zachování napjatých vztahů k USA. To by byla pro kubánskou demokracii velice špatná zpráva.

Z tohoto hlediska dostává nedávná česká diplomatická iniciativa novou tvář. Je totiž otázkou, zda španělská strategie dialogu za cenu obětování symbolických obědů diplomatů s disidenty, což mohlo uspokojit Fidela Castra, neměla šanci prosadit mnohem podstatnější dlouhodobé cíle kapitálové a kulturní účasti zemí EU na rozvoji Kuby. Šlo by o oslabení pro-čínsky orientované armádní kliky ve prospěch pragmatické civilní politiky představované mladšími pragmatiky a technokraty, například vicepremiérem Carlosem Lagem nebo ministrem cestovního ruchu Manuelem Marrerem. Bohužel Španělé zde nijak nepřesvědčili, že by jejich plány mohly být až tak prozíravé a reálné. Získali sice v oblasti investování významná privilegia, která jiným zemím uznána nebyla, nešlo ale o strategické investice s mocenským potenciálem, na něž se nyní zaměřuje Čína. Pak by byla česko-polská iniciativa zcela namístě. Pokud by však tomu tak nebylo a pomoc civilním alternativám by mohla zvrátit natrvalo poměr sil, pak byla česká intervence neúčinná, která nepomohla ani demokracii na Kubě, ani nenahrála USA k prosazení své politiky.

Na politiku Kuby je nutné se dívat z pohledu postavení Latinské Ameriky ve světě. Kuba je těmito zeměmi stále považována za vůdčí sílu opozice vůči mocenské politice USA. Vědomí své reálné výjimečnosti nedovoluje Kubáncům, aby se tohoto postavení vzdali a stali se novým Portorikem. To je závažný druhý důvod, hned za restitucemi, který brání tomu, aby následnictví bratří Castrů bylo přenecháno spontánní výměně. Kuba zůstává nadále ohniskem střetu tří světových mocností: USA, EU a Číny. Domácí politické síly zatím jdou, v podstatě jen z nouze, ale hladce bez větších vnějších ohrožení, cestou minimalizace vlastních ztrát ze závazných jednostranných řešení. Posunovat se tak musejí velice opatrně. Svět jim k obrácení této defenzivní strategie pomáhá velice málo.

Na jedné straně je zde obrovská síla USA se svou strategií dlouhodobé blokády. Ta je nesmířitelně konfrontační nejen vůči oficiálním (a v podstatě jediným domácím) mocenským strukturám na Kubě, ale staví proti sobě domácí obyvatelstvo a americkou emigraci. Strach z této síly hatí možnosti „sametového“ řešení transformace. Na druhé straně je zde váhavý přístup EU, kterému chybí stálá a konkrétní politika vůči Kubě. V podstatě se veze na komfortu nepřítomnosti USA na ostrově, aniž by to využila k mocenskému tlaku na změny. Paradoxně nejbližší ke Kubě jako velmoc má Čína, ačkoli tato také dlouho nevynikala touhou po geopolitickém tahu na branku. To jí v poslední době učinilo hlavním kandidátem na získání strategického partnerství ve všem dlouho očekávané pofidelovské éře. Nicméně konflikt velmocenských a domácích zájmů je tak napjatý, že lze mít obavy o tom, zda budoucí vývoj na Kubě se bude moci uskutečnit bez násilností.

## Literatura

BCC (2004): La Economía Cubana en el Período Especial 1990-2000 y Temas Económicos y Financieros 1999-2001. Banco Central de Cuba, Havana, s. 5-63

Boadle, Anthony (2005): Centralization and China helping Cuba recover from post-USSR days. Havana Journal, 14.2.2005.

[http://havanajournal.com/politics\\_comments/3030\\_0\\_5\\_0\\_M/](http://havanajournal.com/politics_comments/3030_0_5_0_M/)

CIA (2005): The World Factbook. CIA, Washington.

<http://www.cia.gov/cia/publications/factbook/>

Eaton Tracey (2005): How to invest in Cuban real estate – wait. Havana Journal, 21.2.2005,

[http://havanajournal.com/business\\_comments/3059\\_0\\_4\\_0\\_C/](http://havanajournal.com/business_comments/3059_0_4_0_C/)

Grenier, Guillermo, Perez. Lisandro (2003): The Legacy of Exiles: Cubans in the United States. Boston, Allyn and Bacon

- Hernández-Catá, Ernesto (2001): The Fall and Recovery of the Cuban Economy in the 90.: Mirage or Reality. IMF, Washington, Working Paper, č. 48, s. 1-15
- Klepak, Ha (2000): Cuba's Foreign and Defence Policies in the Special Period. FOCAL Publications, Ottawa, Canada, s. 7-82
- Lawrence, Matt (2005): After Castro, Don't Expect Any Sudden Changes in Economic Policy. Havana Journal, 9.4.2005, [http://havanajournal.com/business\\_comments/A3264\\_0\\_4\\_0\\_M/](http://havanajournal.com/business_comments/A3264_0_4_0_M/)
- Mora, Frank (2002): Cuba: Integration into the International System. A Multinational Perspective. Department of International Studies, Rhodes College, Memphis, TN Working Papers
- Mora, Frank (2000): Raulismo and the Technocrat-Soldier. The Economic Role of the 'Fuerzas Armadas Revolucionarias' and Its Implications for Transition in Cuba. Department of International Studies, Rhodes College, Memphis, TN Working Papers
- Oxfam (2004): Oxfam Briefing Paper, Dumping on the World. Oxfam, Oxford, březen, s. 5-62. [http://www.oxfaminternational.org/eng/pdfs/bp61\\_sugar\\_dumping.pdf](http://www.oxfaminternational.org/eng/pdfs/bp61_sugar_dumping.pdf)
- Rivero R. (2005): Castrova smrt nepřinese Kubě svobodu. Interview pro Lidové noviny, 10.1.2005 <http://lidovky.centrum.cz/svet/clanek.phtml?id=321190>
- RBU (2004): Economic. Social and Environmental Implications of the EU Sugar Regime reform. Rural Business Unit, University of Cambridge. Final Report, září
- Vogeler, Ingolf (2004): Cuba in 2004. University of Wisconsin, Dept. of Geography. <http://www.uwec.edu/geography/Ivogeler/Travel/Cuba/cuba2004A.htm>

## POZNÁMKY:

---

<sup>1</sup> Tento odhad vyplývá z potenciálu osobních příjmů, který pracovníci získávají přímo ve mzdách. Pro srovnání, podíl výdajů státu na českém HDP je v současné době 46%, zatímco v r. 1988 to u nás bylo 67%.

<sup>2</sup> Pro srovnání HDP, Kuba po 45 letech úporného budování socialismu zůstává na úrovni Hondurasu (2600 \$ na hlavu), ztrácí na Salvador (4800 \$), ale výrazně vede nad sociálně zdevastovaným Haiti (1600 \$). Jiným kritériem by mohla být úroveň sociální sítě, která obyvatelstvo chrání před pádem do nejhlubší chudoby. Zde je Kuba v konfliktní situaci: na jedné straně na Kubě není přítomna chudoba na úrovni biologické subsistence, nezaměstnanosti, žebroty, kriminality nebo bezdomovectví, kam například se ve Střední Americe často padá kolem poloviny obyvatel. Na druhé straně většina obyvatel žije jen těsně nad úrovní kulturní subsistence, ačkoli má celodenní zaměstnání, televizi a děti chodí do kvalitní školy. V podstatě nic dalšího si nemůže dovolit.

<sup>3</sup> To je pro normálního Kubánce velice ponižující. Kuba je historicky naučena být elitou Latinské Ameriky, s privilegovanými vazbami na Španělsko, humanitní a technickou vzdělaností a vedena národním sebevědomím. Současná hospodářská situace vnáší značné pochybnosti o tom, zda Kuba udělala od r. 1960 pokrok v životní úrovni obyčejných lidí.

<sup>4</sup> Dle studie Oxfamu, 2004, a RBU, 2004, byly světové ceny ovlivněny clem EU 419 eur na tunu a exportními dotacemi 525 eur na tunu v roce 2003-04 (při vývozu EU 5,5 milionů tun). Světová cena cukru je tak uměle stlačena pod výrobní náklady většiny výrobců a pronikání na trhy je pro ně omezené.

<sup>5</sup> Odhad HDP v tak minimálně tržní ekonomice, jakou má Kuba, je těžko řešitelným rébusem. Dle parity kupní síly byl HDP Kuby 32 mld dolarů v r. 2004. Parita kupní síly však u velice chudých zemí říká jen málo o kvalitě a distribuci daného HDP. Kubánská statistika vykazala v r. 2003 HDP 28,4 mld pesos v cenách r. 1997. Při odhadu ERDI (exchange rate deviation index) ve výši 7, HDP dle komerčního kusu a bez transferů by byl maximálně 5 mld dolarů. To podporuje i odhad odvozený od mzdových kalkulací. Komerční kurs je zde ale také zavádějící. Výsledek sice správně napovídá o velice špatné konkurenční schopnosti HDP, což je ale na úkor podhodnocení potenciálu pro životní úroveň.

<sup>6</sup> Žádné vládě USA se nepovedlo Kubu izolovat ani ekonomicky, ani diplomaticky. Vojenské i policejní síly zůstaly přes některé roztržky (např. poprava generála Ochoi) loajální bratři Castrům a (s výjimkou bouří v r. 1994) se lidé neodvážejí, přes mnohé výhrady v soukromí, proti režimu vystoupit. Dohodnutá kvóta emigrace 20 tisíc Kubánců ročně do USA spíše situaci stabilizuje, než aby působila rušivě (Klepak, 2000).